

Státní okresní archiv Klatovy

**Cech truhlářů, sklenářů, soustružníků a mečířů Sušice
1581–1860 (1864)**

Inventář

EL NAD č.: 2112

AP č.: 542

Eva Havlovičová

Klatovy 2014

OBSAH

Úvod:

I. Vývoj původce archiválií	3
II. Vývoj a dějiny archivního fondu	5
III. Archivní charakteristika archivního fondu	5
IV. Stručný rozbor obsahu archivního fondu	5
V. Záznam o uspořádání archivního fondu a sestavení archivní pomůcky	6
Seznam použitých pramenů a literatury	7

Přílohy:

Příloha č. 1: Seznam použitých zkratk	8
---------------------------------------	---

Inventární seznam	9
--------------------------	----------

I. Vývoj původce archiválií

Se zakládáním měst ve 13. století úzce souvisel rozvoj řemesel. Zpočátku to byla základní řemesla (např. řezníci, mlynáři, pekaři, sladovníci, ševci, krejčí, hrnčíři, kováři atd.). Postupem času docházelo k různým specializacím a vzniku řady nových řemeslných oborů.

Řemeslníci zakládali bratrstva, která měla náboženský, charitativní i reprezentativní účel. Členové se společně účastnili mší, slavností, pohřbů. Starali se o přestárlé, zchudlé nebo nemocné mistry, podporovali vdovy a sirotky svých bývalých členů. Postupně se bratrstva více soustředila na hospodářské zájmy jednotlivých řemesel a od 14. století začaly vznikat cechy. Jejich vrchol nastal v 15. a 16. století.

Cech představoval společenstvo řemeslníků stejného či příbuzného oboru, které hájilo práva a zájmy svých členů. Jejich heslem bylo „Amor et paritas“ (Láska a rovnost). Cechy byly podřízeny městské správě, ale současně se řídily svými vlastními právními pravidly, tzv. cechovními artikulemi či statuty. V čele cechu stál cechmistr spolu se staršími spolumistry, kteří byli voleni na cechovních shromážděních. Cechovní majetek se ukládal do cechovní pokladnice (zvané klenot či matka), která byla ozdobena cechovním znakem. Pokladnice zároveň sloužila pro ukládání cechovních artikulí a privilegií, pečetidla, cechovního archivu, písemností mistrů i tovaryšů. Příjmy cechu pocházely z různých poplatků (např. za cechovní schůze, za materiál na zhotovení mistrovského kusu, za zápis do register) a z vybraných pokut. Cechy jako organizace dohlížely na kvalitu i kvantitu výrobků, nákup surovin pro výrobu, přísně kontrolovaly dodržení pracovních postupů a určovaly cenu zboží, výši mzdy pro tovaryše, jejich pracovní dobu i nárok na volno. Zajišťovaly výchovu a vzdělání učedníků i tovaryšů, určovaly jejich počet, zakazovaly překupnictví, nekalou soutěž a měly pod kontrolou přijímání nových mistrů.

Obranou cechu před konkurencí byla výsada *mílového práva* (na míli od města (cca 9 km) nesměl žádný řemeslník vyrábět ani prodávat své výrobky) a *cechovní přímus* (řemeslo mohlo být vykonáváno, až na pár výjimek, jen v rámci cechu).

Od 17. století dochází k postupnému úpadku celé cechovní soustavy. Ve století 18. začala do cechovního zřízení zasahovat státní moc. Od roku 1708 měla být všechna cechovní statuta potvrzována panovníkem, to se ale příliš nedodržovalo. Důležitým krokem ze strany státu byl Generální cechovní patent pro české země, vydán Karlem VI. 16. listopadu 1731, který nařizoval předložení všech cechovních statut panovníkovi, obecně upravil pracovní podmínky tovaryšů, vymezil postavení mistrů vůči tovaryšům a učedníkům, omezil dosavadní pravomoc a privilegia cechů. Současně byl zřízen úřad cechovního inspektora, který na činnost cechů dohlížel a účastnil se jejich zasedání. Nakonec 5. ledna 1739 byly vydány Generální cechovní artikule, které všechny cechovní předpisy sjednotily. Díky tomu došlo ze strany státu k účinné kontrole a ovlivňování řemeslné výroby.

V 60. a 80. letech 18. století v důsledku rozvoje a zavádění manufakturní výroby došlo k rušení některých cechů. V roce 1765 byl vydán dekret, který opravňoval tovaryše vykonávat řemeslo i bez cechovní příslušnosti, a v roce 1776 došlo k vyhlášení „svobody obchodu a výroby“.

Poslední tečku za cechovní soustavou učinil císař František Josef I. svým císařským patentem č. 227 ř. z., kterým 20. prosince 1859 vydal živnostenský řád s účinností od 1. května 1860. Tento patent sjednotil a uzákonil provozování řemesel i obchodu a všechny dosud platné předpisy byly prohlášeny za zrušené. Tímto řádem byly cechy zrušeny a namísto nich nastoupila živnostenská společenstva, která navázala na činnost cechů i na jejich tradice.

Vznik Sušice souvisel s rýžováním zlata na řece Otavě. Původní osada vznikla někdy kolem roku 790. Velmi rychle se rozrostla na městečko, které v roce 1192 získal do svého držení bavorský hrabě von Bogen. Z této doby pravděpodobně také pochází německý název Sušice – Schüttenhofen. V roce 1273 získal Sušici český král Přemysl Otakar II. a povýšil ji na královské město. V roce 1324 potvrdil král Jan Lucemburský Sušici všechny výsady královského města. V únoru 1356 bylo

Sušiči Karlem IV. potvrzeno mílové právo a v září 1372 právo na výběr mýtného. Jeho následovník syn Václav IV. rozšířil tato privilegia listinou z 15. září 1406 o konání týdenního výročního trhu od svátku Nanebevzetí Panny Marie (15. srpen) a povinným skladem pro kupce jedoucí od Hartmanic a Kvildy.

Město prosperovalo především díky obchodu se sousedním Bavorskem. Z Bavorska se dovážela hlavně sůl a Sušičtí vyváželi obilí, slad a chmel. Tento obchod současně také podpořil rozvoj řemesla a zakládání cechů. Z řemeslníků zde byli zastoupeni sladovníci, krejčí, řezníci, provazníci, pekaři, soukeníci, ševci, koželuzi, kloboučníci, tkalci, mydláři, punčocháři, hrnčíři, pasíři, mlynáři, kováři, koláři, bednáři, zámečníci, truhláři, mečíři, dále zedníci, kameníci, konváři, kominíci, lazebníci, ranhojčí, sedláři, řemenáři, barvíři, sklenáři, kožešníci atd.

Velký zlom v dalším vývoji města znamenala třicetiletá válka. Město se snažilo předejít nejhoršímu drancování tím, že se dobrovolně 27. září 1620 vzdalo generálovi Marradasovi. Dalšími pohromami byly v letech 1678–1681 mor, v roce 1707 požár, při němž vyhořelo téměř celé město a také postupný úpadek obchodu s Bavorskem. I přesto vznikaly nové cechy, či do té doby samostatné cechy se spojovaly ve společné. Podle berní ruly provozovalo v Sušici své řemeslo 36 sladovníků, 7 sládků, 25 řezníků, 15 ševců, 10 pekařů, 9 soukeníků, 7 tkalců, 6 šmejdiřů (obchodníci s drobnými mosaznými a měděnými předměty – knoflíky, přezkami, pásy, šperky) a krejčí, 5 koželuhů, 4 mydláři, 3 truhláři, kloboučníci, kováři, 2 provazníci, koláři, bednáři, tesaři, mlynáři, barvíři a po jednom krojář, uzdař, kotlář, kožišník, lazebník, kominík, hrnčíř, knihař, pokrývač, ručnikář (výrobce ručnic), punčochář, sedlák, zedník.

Přibýly také jarmarky a výroční trhy (v úterý Svatodušní – pohyblivé svátky Svatodušní (Letnice) začínají 50 dnů po Velikonocích; na sv. Rocha – 16. srpen; na sv. Františka Serafínského – 4. říjen; na pondělí po Třech králech (6. leden); dále pravidelný pondělní dobytčí trh probíhající od Květné neděle (6. neděle postní, neděle před Velikonocemi) do sv. Martina (11. listopad)). Pravidelný trh na obilí, ovoce, zeleninu a jiné produkty pro každodenní potřebu probíhal každé pondělí a pátek.

Společný cech truhlářů, zámečníků a mečířů v Sušici byl založen v roce 1581, kdy mu byly radou města uděleny cechovní artikule (inv. č. 1). Postupem času se k tomuto cechu připojili také sklenáři a soustružníci. V roce 1780 byl tento cech rozdělen na dva samostatné. Zámečníci spolu s dalšími kovy zpracovávajícími řemesly založili svůj vlastní cech (SOkA Klatovy, EL NAD 2114) a zbývající řemeslníci oboru truhlář, sklenář, soustružník a mečíř také. Ze zápisů v dochovaných knihách je zřejmé, že k tomuto cechu přistoupili za členy v roce 1784 také hrnčíři, ale jen do roku 1790, kdy založili svůj cech. Cech jako samostatný existoval až do změn v roce 1859, kdy dle živnostenského řádu z 20. prosince 1859, s účinností od 1. května 1860, byly také v Sušici založeny živnostenské spolky a cechovní soustava byla zrušena.

Pracovní náplní truhlářů byla výroba či oprava dřevěného nábytku a dřevěných částí staveb (oken, dveří, schodišť, zábradlí). Truhlář pracoval již s opracovaným dřevem ve formě prken či hranolů, které získával na pile. Jeho nejčastějšími pracovními úkony bylo řezání dřeva, hoblování a broušení. Dále prováděl dlabání čepů či čepování, dýchování, klížení, lepení i lakování hotového dřevěného výrobku. Mezi jeho pracovní nástroje patřil hlavně pracovní stůl – tzv. hoblice, různé druhy pil, hoblíků, nebozezů, vrtáků, dláta a svěráky.

Sklenář pracoval se sklem, opravoval rozbité tabulky oken, dveří apod. Mečíř nebo také zbrojář se zabýval výrobou zbraní (mečů, dýk). Jednalo se o specializaci kovářského řemesla. Mečíř zpracovával různé kovy, ale také dřevo, kůži, perly, zlato i stříbro pro vytvoření rukojeti, která velmi často představovala umělecké dílo. Soustružníci obráběli dřevo na soustruhu. Vyráběli drobné dřevěné nádoby, šachové figurky, vřetena, kolovraty, knoflíky, ale také špičky, násadky a jiné zboží.

II. Vývoj a dějiny archivního fondu

K předání cechovních dokumentů města Sušice z Muzea města Sušice do Okresního archivu v Sušici došlo 8. června 1959 pod př. č. 194 a 195/59. Předávací protokol se nedochoval. Žádné další záznamy zachycující pohyb, ztrátu či případnou skartaci daného archivního fondu se ve Státním okresním archivu Klatovy nedochovaly.

III. Archivní charakteristika archivního fondu

Dochované torzo archiválií zachycuje časové období 1581-1860 (1864). Nejstarší archiválií jsou cechovní artikule (1581, inv. č. 1), nejmladší písemné záznamy nalezneme v knize mistrů, tovaryšů a učedníků (do 1864, inv. č. 4).

Archiválie jsou psány v češtině i v němčině, jejich čitelnost je dobrá. Při inventarizaci archivního fondu nebylo použito žádné pořádací schéma, jednotlivé archiválie jsou řazeny dle typu evidenčních jednotek a současně chronologicky. Po zpracování fondu vzniklo 8 inventárních čísel, která tvoří 1 listina do roku 1850, 4 úřední knihy a 1 karton, celkem 0,17 bm. Při inventarizaci nebyla provedena žádná vnitřní skartace. Po fyzické stránce jsou archiválie potřhané a poškozené prachem i plísni (viz inventární seznam).

Tovaryšské a výuční listy obsahující vedutu, či jinak zajímavé, jsou evidovány jako samostatné inventární číslo pro lepší podchycení výskytu vedut na archivním materiálu v SOkA Klatovy.

K částečnému zpracování cechovních dokumentů, ještě v Muzeu města Sušice, došlo v roce 1954 archivářem V. Holým. V roce 1964 již v Okresním archivu Klatovy došlo k dalšímu uspořádání archivářkou V. Holou, během něhož byly z AF vyčleněny archiválie živnostenských společenstev.

Převzaté archiválie byly až do roku 2012 evidovány jako jeden archivní fond Cechy Sušice, EL NAD 1452. V květnu 2012 byl tento archivní fond rozdělen. Původní AF Cechy Sušice, EL NAD 1452 byl přejmenován na AF Cech sladovníků Sušice a vnitřními změnami z něho bylo vyčleněno 17 samostatných archivních fondů. AF Cech truhlářů, sklenářů, soustružníků a mečířů Sušice, EL NAD 2112 vznikl vnitřní změnou č. 15/1452 z 2. května 2012.

IV. Stručný rozbor obsahu archivního fondu

Dochované archiválie nám umožňují seznámit se zněním typických cechovních artikulí. Jsou zde přesně formulovány všechny zákonitosti a pravidla pro provoz daných řemesel, doba trvání tovaryšských let, způsob složení tovaryšské zkoušky, práva na volno o svátcích a rozsah pracovní doby.

Knihy mistrů, tovaryšů a učedníků nám předkládají jmenné seznamy všech členů, zápisy nových učedníků a mistrů. Také částky, které za zapsání musely být složeny, buď ve formě peněz nebo tzv. světlem – svíce pro kostel. Zápisy cechovních jednání nám přibližují průběh cechovní schůze, při níž byly řešeny otázky přijetí nových mistrů, nových učedníků a tovaryšů do učení. Také případné nespokojenosti členů cechu a došlá nařízení, vyhlášky apod. z nadřazených organizací. Bylo zde také rozhodováno o pomoci zchudlým členům nebo vdovám, o účasti na pohřbech nebo různých slavnostech.

Na některých výučních a tovaryšských listech se dochoval otisk cechovní pečeti červeným voskem nebo pod papírovým krytem. Tovaryšské listy (inv. č. 6) nám prostřednictvím vedut

přibližují podobu měst, v nichž se dotyčný vyučil svému řemeslu. Je zde zachycen pohled na Prahu na počátku 19. století.

V. Záznam o uspořádání archivního fondu a sestavení archivní pomůcky

Inventarizaci archivního fondu spolu s vypracováním inventáře provedla v roce 2014 ve Státním okresním archivu Klatovy archivářka Eva Havlovičová.

Klatovy 30. 9. 2014

.....
Eva Havlovičová

Seznam použitých pramenů a literatury

Prameny

SOKA Klatovy. *Archiv města Sušice*, EL NAD 564.

SOKA Klatovy. *Odborné společenstvo truhlářů, řezbářů a soustružníků dřeva Sušice*, EL NAD 633.

SOKA Klatovy. *Společenstvo živností stavebních a jiných Sušice*, EL NAD 623.

Literatura

BARTOŠOVÁ, Jana. *Zmizelé Čechy Sušice*. Praha – Litomyšl : Paseka, 2007. ISBN 978-80-7185-842-3.

GABRIEL, J. A.. *Královské město Sušice a jeho okolí*. Praha : 1868.

Dr. HAAS, Antonín. *Berní rula svazek 28, kraj Prácheňský II. díl*. Praha : Státní pedagogické nakladatelství, 1954.

Historie a současnost podnikání na Klatovsku, Sušicku a Horažďovicku. Žehušice : Městské knihy s. r. o., 2001.

HLEDÍKOVÁ, Zdeňka, JANÁK, Jan, DOBEŠ, Jan. *Dějiny správy v českých zemích od počátku státu po současnost*. Praha : Lidové noviny, 2005. ISBN 80-7106-709-1.

KUMPERA, Jan. *Dějiny západních Čech od pravěku do poloviny 18. století*. Plzeň : Ševčík, 2004. ISBN 80-7291-108-2.

LOSOS, Ludvík. *Historická knižní vazba. Sborník příspěvků k dějinám vazby a k metodice ochrany historických knižních vazeb*. Liberec : Severočeské muzeum v Liberci, 1963.

NODL, Martin, ŠMAHEL, František. *Člověk českého středověku*. Praha : Argo, 2002. ISBN 80-7203-448-0.

WINTER, Zikmund. *Dějiny řemesel a obchodu v Čechách v XIV. a v XV. století*. Praha : Česká akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1906.

WINTER, Zikmund. *Řemeslnictvo a živnosti XVI. věku v Čechách (1526–1620)*. Praha : Česká akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1909.

Seznam použitých zkratek

AF	archivní fond
AP	archivní pomůcka
č. j.	číslo jednací
č. př.	číslo přírůstkové
EL NAD	evidenční list Národního archivního dědictví
eid. jedn.	evidenční jednotka
inv. č.	inventární číslo
ř. z.	říšský zákoník
SOAP	Státní oblastní archiv v Plzni
SOkA	státní okresní archiv

INVENTÁRNÍ SEZNAM

Inv. č.	Obsah	Časový rozsah	Evid. jedn. č.
I. Listiny			
1	1581, únor 2., Sušice Rada města Sušice uděluje artikule nově vzniklému cechu zámečnicků, truhlářů a mečírů v Sušici. Orig. pergamen, 51 x 72 - 8,4 cm, česky, pečeť chybí		lio 1
II. Knihy			
2	Výpis artikulí cechu zámečnicků, truhlářů a mečírů v Sušici Čes., 34 x 21,2 cm, vazba papírová, poškozená prachem a plísní, opis inv. č. 1	1581	ukn 1
3	Kniha patentů Něm., 21,5 x 18 cm - 136 str., vazba kožená svázaná modro-bílo-hnědým tkalounem, poškozená prachem	1724-1833	ukn 2
4	Kniha mistrů, tovaryšů a učedníků Čes., něm., 20,5 x 16 cm, vazba kožená svázaná dvěma koženými pásky, poškozená prachem	1731-1860 (1864)	ukn 3
5	Kniha mistrů, tovaryšů, učedníků a cechovních jednání Čes., něm., 34,5 x 21,5 cm, vazba papírová, poškozená prachem	1773-1817	ukn 4
III. Spisy			
6	Tovaryšské listy s vedutami 1805, leden 8., Praha Tovaryšský list Johana Langa ze Sušice vydaný cechem truhlářů v Praze (veduta Prahy), orig. papír, 42,3 x 37,1 cm, německy 1823, červen 7., Praha Tovaryšský list Johana Kolára z Protivína vydaný cechem truhlářů v Praze (veduta Prahy), orig. papír, 48,6 x 37,7 cm, německy	1805-1823	kar 1
7	Mistrovské listy	1787-1856	kar 1
8	Tovaryšské a výuční listy	1804-1856	kar 1

Název archivní pomůcky:	Cech truhlářů, sklenářů, soustružníků a mečířů Sušice
Značka archivního fondu:	CTSSM Sušice
Časový rozsah:	1581-1860 (1864)
Počet evidenčních jednotek:	6 (1 listina do roku 1850, 4 úřední knihy, 1 karton)
Počet inventárních jednotek:	8
Rozsah v bm:	0,17
Stav ke dni:	30. 9. 2014
Zpracovatel archivního fondu:	Eva Havlovičová
Zpracovatel archivní pomůcky:	Eva Havlovičová
Počet stran:	11
Počet exemplářů:	4
Schválil:	Mgr. Pavel Havlovič

dne 30. 9. 2014 - č.j. SOAP/040-0689/2014